

Duchovněvědecká nauka o člověku

Zapomínání

SEDMÁ PŘEDNÁŠKA

Berlín, 2 listopadu 1908

Dnes se chceme zabývat těmi duchovně-vědeckými úvahami, které nám ukáží, jak vědění, kterého dosahujeme anthroposofickým světovým názorem, je vhodné, objasnit nám život v nejširším smyslu. Pomocí takového vědění porozumíme nejen životu všední skutečnosti, ale obdržíme také objasnění o životě v onom velkém, širokém rozsahu, kterého si povšimneme tehdy, když jej sledujeme za smrt až do dob, které pro člověka probíhají mezi smrtí a novým zrozením. Ale právě pro každodenní život může nám být duchovní věda k velkému užítku, může nám rozřešit mnohou záhadu, může nám ukázat, jak se můžeme tak říkajíc vypořádat se životem. Nebolí pro člověka, který není schopen pohlížet do základů bytí, zůstává právě mnoho nesrozumitelného z toho, s čím se setkává v životě každý den, ba každou hodinu. Hromadí se mu četné otázky, na které se nedá odpovědět na základě smyslových zkušeností, a které nezodpověděné zasahují do života rušivě tím, že vyvolávají nespokojenost. Ale nespokojenost v životě nemůže nikdy sloužit k vývoji a k pravému prospěchu lidstva. Můžeme uvést stovky takových životních záhad, které život osvětlují mnohem hlouběji, než lze obvykle tušit.

Takové slovo, které skrývá mnoho záhad, je slovo zapomínání. Všichni je znáte jako slovo, které je opakem toho, čemu říkáme uchování jisté představy, jisté myšlenky, dojmu. Všichni jste zajisté udělali s tím, co se skrývá za slovem zapomínání, mnohou smutnou zkušenost. Prodlělali jste mučivý pocit, který často vzniká tím, že ta nebo ona představa, ten nebo onen dojem, jak říkáme, vypadl z paměti. Možná, že jste potom také přemýšleli: Proč musí něco takového jako zapomínání patřit k jevům života?

Plodné vysvětlení takové věci přece jen můžeme získat ze skutečností okultního života. Víte přece, že paměť, vzpomínka má co dělat s tím, co nazýváme lidským éterným tělem. Tak smíme také předpokládat, že takřka opak paměti, zapomínání, má co činit též s éterným tělem. Snad je oprávněna otázka: Má to nějaký smysl v životě, že člověk na věci, které jednou má ve svém životě představ, může také zapomenout.- Nebo se musíme spokojit s tím, že přece stran této představy se tak často stává, že zapomínání je charakterizováno pouze negativně, že se říká: Je to právě nedostatek lidské duše, že nemůže všechno v každém okamžiku uchovat v paměti. Vysvětlení o zapomínání můžeme získat jen tehdy, když si uvedeme před duši význam jeho opaku, význam a podstatu paměti.

Když říkáme, že paměť má co činit s éterným tělem, potom se také musíme otázat: Jak to, že u člověka má éterné tělo za úkol, pamatovat si dojmy a představy, když přece éterné tělo je

již u rostliny a zde přece má podstatně jiný úkol. Často jsme mluvili o tom, že rostlinná bytost, kterou máme před sebou, má v protikladu k pouhému kameni celou svoji materialitu prostoupenou éterným tělem. A éterné tělo je v rostlině v užším smyslu principem života, tedy principem opakování. Kdyby rostlina podléhala jen činnosti éterného těla, potom by se, počínaje od kořene rostliny, stále opakoval princip listu. Že se v živé bytosti stále znovu opakují články, na tom nese vinu éterné tělo, neboť chce stále vytvářet totéž. Proto je přece také něco takového v životě, co nazýváme rozmnožováním, vytvářením sobě rovného. To v podstatě spočívá na činnosti éterného těla. Všechno, co u člověka a také u zvířete spočívá na opakování, se odvozuje od éterného principu. Že se u páteře opakuje obratel za obratlem, týká se této činnosti éterného těla. Že rostlina ve svém růstu nahoře končí, že se nám v květu zjevuje souhrn celého růstu, to pochází z toho, že se zvnějšku vměšuje astralita země do růstu rostliny. Že se u člověka obratle páteře nahoře rozšiřují v mozkové pouzdro a zde se stávají dutými kostmi, to má původ v činnosti astrálního těla člověka. Tak můžeme říci, že všechno, co vytváří závěry, podléhá astralitě, a všechno opakování pochází z éterného principu. Rostlina má éterné tělo a člověk je má také. U rostliny přirozeně nemůžeme mluvit o paměti. Neboť dokonce tvrdit, že rostlina vlivem jisté nevědomé paměti si pamatuje, jaký byl list, který vytvořila, a nyní o kousek roste dále a potom podle vzoru prvního listu vytváří příští, to vede k fantaziování, ke kterému má dnes sklon současná přírodověda. Tak například se mluví také o tom, že dědičnost pochází z jakési nevědomé paměti. To vytváří, dalo by se téměř říci, jistou nepřístojnost v přírodovědné literatuře, neboť u rostliny mluvit o paměti je vlastně pouhý diletantismus ve vyšším smyslu.

Máme co činit s éterným tělem, které je principem opakování. Abychom pochopili rozdíl mezi éterným tělem rostliny a člověka, které má vedle vlastností rostlinného éterného těla také ještě schopnost vytvářet paměť, musíme si ujasnit, v čem je vůbec rozdíl mezi rostlinou a člověkem. Představte si, že zasadíte semeno rostliny do země; potom z tohoto semene rostliny vzniká zcela určitá rostlina. Z pšeničného semene vznikne pšeničné stéblo a pšeničný klas, ze semene fazole rostlina fazole. A budete si muset říci: Určitým způsobem je neodvratitelně určeno přirozeností semene, jak se tato rostlina bude vyvíjet. Je pravda, že může přijít zahradník a různými zásahy rostlinu zušlechťí, určitým způsobem ji přetvoří. Ale to je v podstatě přece něco mimořádného a má to jen nepatrný rozsah oproti tomu, co jsme předtím označili slovy: Bude se vyvíjet rostlina, která má zcela určitou podobu, zcela určitý růst a tak dále. Je to nyní u člověka také tak? - Zajisté, až po určitý stupeň je to tak, ale jen po určitý stupeň. Vidíme, když člověk vzniká z lidského zárodku, že se také on na jisté hranici vývoje uzavře. Vidíme, že z černošských rodičů vzniká černoš, z bělochů běloch, a tak bychom mohli uvést mnohé, co by nám ukázalo, že právě jako u rostliny je také u člověka vývoj v určitých hranicích skončen. Ale to jde jen po určitou hranici, až po hranici přirozenosti fyzické, éterné a ještě i astrální přirozenosti. Mnohé bude prokazatelné v návycích a vášních dítěte, jež budou trvat po celý život, jež se takřka podobají vášním, instinktům předků. Ale když by byl člověk stejně tak ukončen v hranicích určitého růstu jako rostlina, potom by vůbec nebylo něco takového jako výchova, jako vývoj duševních a duchovních vlastností. Když si představíte dvě děti různých rodičovských párů, ale které vzhledem k vlohám a zevním vlastnostem jsou velmi spřízněné, a představíte si, že jedno dítě bude zanedbáváno,

nevyloží se příliš mnoho na jeho výchovu, ale druhé bude pečlivě vychováváno, posíláno do dobré školy, prodělá obsáhlý vývoj, potom rozhodně nemůžete říci, že tento obsáhlý vývoj byl obsažen již v zárodku u dítěte jako třeba u fazole. Fazole v každém případě vyrůstá ze zárodku, nemusíte ji zvlášť vychovávat. Náleží to k její přirozenosti. Rostliny vychovávat nemůžeme, ale člověka ano. Člověku můžeme něco odevzdat, vnášet do něho, kdežto do rostliny něco podobného vnášet nemůžeme. Čím to je? Je to proto, že éterné tělo rostliny má v každém případě určitou vnitřní zákonitost, která je ukončena, která se vyvíjí od semene k semeni a má určitý okruh, z něhož se nemůže vyjít. U éterného těla člověka je to jiné. Zde je to tak, že kromě této části éterného těla, které se používá k růstu, ke stejnému vývoji, který má člověk v jistých hranicích ukončen jako rostlina, že kromě této části je ještě druhá část v éterném těle, která si počíná volně, která nemá žádné uplatnění, pokud člověku ve výchově leccos nepřidáváme, lidské duši leccos nevštěpujeme, co potom tato volná část éterného těla zpracovává. Takto se skutečně v člověku vyskytuje samotnou přírodou nespotřebovaná část éterného těla. Tuto část éterného těla si člověk uchovává; nepoužívá ji k růstu, ke svému přirozenému organickému vývoji, nýbrž ponechává si ji jako něco volného, vlivem čeho může přijímat představy, vstupující do něho výchovou.

Jenže teď se toto pojímání představ děje tak, že člověk dojmy nejprve přijímá. Dojmy musí člověk přijímat vždy, neboť také celá výchova se zakládá na dojmech a na spolupůsobení mezi éterným a astrálním tělem. Neboť k přijímání dojmů patří astrální tělo. Ze si tento dojem podržíte, že opět nezmizí, k tomu je zapotřebí éterného těla. Také pro nejmenší, zdánlivě nej bezvýznamnější vzpomínku je již zapotřebí činnosti éterného těla. Když například pohlédnete na nějaký předmět, pak je k tomu třeba astrálního těla. Ze si jej ale zapamatujete, když odvrátíte hlavu, k tomu již potřebujete éterné tělo. Pro pohlédnutí patří astrální tělo; abyste měli představy, k tomu již potřebujete éterné tělo. Tedy i když činnost pro takové zapamatování je ještě velmi nepatrná, když vlastně přichází v úvahu pouze tehdy, vyskytují-li se trvalé zvyky, trvalé sklony, změny temperamentu a tak dále, k tomu již potřebujeme éterné tělo. Musí zde být, chceme-li si zapamatovat i jednoduchou představu. Neboť všechno pamatování představ záleží určitým způsobem na vzpomínce. Nyní je tedy vlivem dojmů výchovy, vlivem duchovního vývoje člověka všelicos vloženo do jeho volného éterného článku, a můžeme se otázat: Je nyní tento volný éterný článek zcela bez významu pro růst a vývoj člověka? - Nikoli, tak tomu není. Postupně se tento článek zúčastňuje, čím je člověk starší, ne tak příliš v mladých letech, tedy to, co se do jeho éterného těla přičlenilo vlivem dojmů výchovy, na celém životě lidského těla, také vnitřně. A nejlépe si můžete učinit o tom představu, jak se zúčastňuje, když si uvědomíte skutečnost, které si obvykle v životě nevšímáme. Vždyť si myslíme, že duševnost nemá pro život člověka všeobecně žádný velký význam. Přesto se může stát toto: Představte si jednou, že člověk onemocní, prostě z toho důvodu, že je vystaven nějakým nepříznivým poměrům podnebí. Nyní si musíme hypoteticky představit, že tento člověk může být nemocný za dvojnásobných podmínek: například tím, že ve volném článku éterného těla nemá mnoho co zpracovat. Předpokládejme, že je to nevšímavý člověk, na kterého vnější svět činí málo dojmu, který se velice výchově bránil, u něhož věci vstupovaly do jednoho ucha a z druhého zase vystupovaly. Takový člověk nebude mít jako prostředek k ozdravení něco, co má například

jiný, který má čilou, živou mysl, který v mládí mnoho přijal, mnoho zpracoval, a tudíž se velmi dobře postaral o volný článek svého éterného těla. To přirozeně bude muset zevní medicína teprve zjistit, proč se u jednoho člověka dostávají větší obtíže při léčení než u druhého. Volný článek éterného těla, který se stal energický vlivem rozmanitých dojmů, to se právě zde uplatňuje, vlivem vnitřní pohyblivosti se podílí na procesu léčby. V četných případech vděčí lidé za své rychlé nebo bezbolestné uzdravení okolnosti, že v čilém duchovním účastenství v mládí pilně přijímali nabízené dojmy. Zde vidíte vlivy ducha na tělo! S něčím zcela jiným má co dělat léčení u člověka, který jde životem tupě, než u někoho, kdo tento volný článek éterného těla nemá těžký a netečný, u koho zůstává čilý. O této skutečnosti se můžete přesvědčit již zevně, díváte-li se na svět otevřenými očima, když pozorujete, jak se při onemocnění chovají lidé duchovně lhostejní a jak duchovně čilí. Vidíte tedy, že éterné tělo člověka je přece něco zcela jiného než éterné tělo pouhé rostliny. Rostlině chybí tento volný článek éterného těla, který člověka dále rozvíjí, a že člověk má takový volný článek éterného těla, na tom v podstatě spočívá celý jeho vývoj. Porovnáte-li fazole před tisícem let s dnešními fazolemi, zpozorujete sice určitý rozdíl, avšak v podstatě je velmi malý; fazole zachovaly v podstatě stejnou podobu. Ale porovnejte evropského člověka z doby Karla Velikého s dnešním člověkem: proč mají dnes lidé zcela jiné představy a zcela jiné pocity? Protože mají volný článek éterného těla, jímž mohli něco přijímat a svoji přirozenost přeměňovat. To všechno platí všeobecně. Teď se však musíme podívat, jak se vyjímá v jednotlivostech toto celé působení, které jsme zde charakterizovali.

Předpokládejme, že by člověk, když přijal nějaký dojem, nemohl tento dojem vymazat ze své vzpomínky, nýbrž že by tento dojem zůstal. Bylo by kuriózní, kdybyste si museli představit, že všechno, co na vás od vašeho mládí učinilo dojem, v každém dni vašeho života, od rána do večera, stále zůstávalo v paměti. Víte přece, že to v paměti zůstává jen určitou dobu po smrti. Zde to má dobrý účel. Ale v životě na to člověk zapomíná. Všichni jste zapomněli nejen nesčetně mnoho, co jste zažili v dětství, ale také mnoho toho, co jste zažili v minulém roce - a také jistě něco ze včerejška. Představa, která zmizela z paměti, na kterou jste „zapomněli“, nikterak nezmizela z celé vaší bytosti, z celého vašeho duchovního organismu. Tak tomu naprosto není. Když jste včera viděli růži a nyní jste na to zapomněli, potom je přece obraz růže ještě ve vás k dispozici, a stejně tak jiné dojmy, které jste přijali, i když jsou pro bezprostřední vědomí zapomenuté.

Je velký, mohutný rozdíl mezi představou, dokud ji máme ve své paměti, a stejnou představou poté, co se z naší paměti ztratí. Zachytíme tedy představu, kterou jsme si utvořili zevním vjemem a která nyní žije v našem vědomí. Potom se duševně díváme, jak postupně mizí, postupně se na ni zapomíná. Ale je zde, zůstává v celém duchovním organismu. Co zde dělá? - Čím se tato takřka zapomenutá představa zabýváš Má velice významné poslání. Začíná totiž teprve tehdy správně pracovat na tomto vylíčeném volném článku éterného těla a tento volný článek činit upotřebitelným pro člověka, když je zapomenutá. Je to, jakoby teprve potom byla strávena. Dokud jí člověk používá, aby s její pomocí něco zvěděl, dotud nepracuje vnitřně na volné pohyblivosti, na organizaci volného článku éterného těla. V okamžiku, kdy klesne do zapomenutí, začíná pracovat. Takže můžeme říci: Ve volném článku lidského éterného těla se stále pracuje, stále se na něm něco tvoří. A co je to, co se zde tvoří- Jsou to

ty zapomenuté představy. To je velké požehnání zapomínání! Dokud vězí představa ve vaší paměti, dotud si ji vztahujete na nějaký předmět. Pozorujete-li růži a máte představu toho v paměti, vztahujete představu růže na zevní předmět. Tím je představa poutána k zevnímu předmětu a musí k němu vysílat vaši vnitřní sílu. Ale v okamžiku, kdy zapomenete na představu, je vnitřně odpoutána. Potom začíná vyvíjet zárodečné síly, které vnitřně pracují na éterném těle člověka. Tak mají naše zapomenuté představy pro nás zcela podstatný význam. Rostlina nemůže zapomínat. Přirozeně nemůže ani přijímat dojmy. Nemůže zapomínat již proto, že celé její éterné tělo je spotřebováno k jejímu růstu, protože zde není žádný nespotebovaný zbytek. Kdyby do ní mohly vnikat představy, neměla by nic co by se mohlo vyvíjet.

Ale všechno, co se děje, děje se na základě zákonité nutnosti. Všude, kde je něco, co se má vyvíjet a co není ve svém vývoji podporováno, vytvoří se pro vývoj překážka. Všechno, co se v organismu nezapojí do vývoje, stane se překážkou pro vývoj. Předpokládejte, že by se uvnitř oka oddělovaly různé složky, substance, které by nemohly být přijímány obecnou vodnatostí oka; tehdy by se narušovalo vidění oka. Nic nesmí zůstat, co nelze vetkávat, přijímat. Tak je to také s duchovními dojmy. Člověk, který by například mohl přijímat dojmy a tyto dojmy by stále držel ve svém vědomí, mohl by snadno dospět k tomu, že článek, který by se měl vyživovat zapomenutými představami, dostával by příliš málo z těchto zapomenutých představ, a jako chromý článek by narušoval vývoj, místo aby jej podporoval. Zde máte zároveň důvod, proč je škodlivé, když člověk v noci leží, a protože ho trápí určité starosti, nemůže nikterak dojmy ze svého vědomí odstranit. Kdyby na ně mohl zapomenout, mohly by se stát blahodárnými zpracovateli jeho éterného těla. Zde máte hmatatelný důkaz toho, jaké je zapomínání požehnáním, a zároveň tu máte odkaz na nutnost, abyste se nenutili pamatovat si tu či onu představu, ale spíše se naučili na to či ono zapomenout. Vnitřnímu zdraví člověka v největším stupni škodí, když na jisté věci nemůže za žádnou cenu zapomenout.

Co můžeme v tomto okamžiku říci o nejvšednějších věcech, to můžeme použít také na eticko-morální poměry. Něco, co můžeme nazvat blahodárným působením charakteru, který odpouští, to s tím skutečně také souvisí. Když neodpouštíme, působí to na naše zdraví. Když nám někdo uškodil a dojem toho, co nám způsobil, jsme do sebe přijali a stále se k tomu vracíme, jakmile ho uvidíme, potom tuto představu škody na toho člověka vztahujeme, dáváme jí potom proudit navenek. Předpokládejme ale, že dovedeme člověku, který nám uškodil, při setkání s ním podat ruku, jako by se nic nestalo: potom je to skutečně léčivé. A není to obraz, ale skutečnost, že to působí léčivě. Taková představa, která se navenek projeví jako tupá a neúčinná, v tomtéž okamžiku se vlévá dovnitř jako uklidňující balzám pro mnohé, co v člověku je. Tyto věci jsou skutečnosti, a z toho můžeme ještě v širším smyslu vidět blahodárnost zapomínání. Zapomínání není pouhý nedostatek člověka, nýbrž něco, co náleží k nej- blahodárnější věc v lidském životě. Kdyby člověk vyvíjel jen paměť a kdyby zůstávalo v paměti všechno, co na něho činí dojem, potom by jeho éterné tělo muselo nést stále více, dostávalo by stále bohatší obsah, ale zároveň by vnitřně stále více a více usychalo. Že je schopen vývoje, za to vděčí člověk svému zapomínání. Beztoho je to přece tak, že žádná

představa z člověka zcela nezmizí. Nejlépe se to ukáže při oné velké zpětné vzpomínce, kterou před sebou máme po smrti. Zde se ukáže, že se žádný dojem zcela neztratí. Když jsme se poněkud dotkli toho, jak požehnané je zapomínání pro všední život v neutrálních a také v morálních oblastech, můžeme uvažovat o tomto zapomínání v jeho působení na život ve velkém rozsahu po dobu mezi smrtí a novým zrozením. Neboť čím je v podstatě kamaloka, ona průchozí doba člověka, která leží před jeho vstupem do devachanu, vlastního duchovního světa?- Tato kamaloka je zde, protože člověk bezprostředně po smrti nemůže zapomenout na své sklony, své žádosti, své požitky, které měl v životě. Člověk ve smrti opouští nejprve své fyzické tělo. Potom stojí před jeho duší ono velké vzpomínkové tablo, o kterém jsme se často zmiňovali. To končí po dvou, třech, nej později čtyřech dnech. Potom zůstává jakýsi extrakt éterného těla. Zatímco samotná obsáhlá část éterného těla se vysune a rozpustí se ve všeobecném světovém éteru, zůstává zde jakási esence, kostra, lešení éterného těla, ale stažené. Astrální tělo je nositelem všech instinktů, pudů, žádostí, vášní, citů, vjemů a požitek. Nyní by si přece astrální tělo v kamaloce nemohlo uvědomovat trýznivé strádání, když by tím, že je ještě spojeno se zbytky éterného těla, stále ještě nemělo možnost vzpomínat si na to, co v životě požívalo a čeho si žádalo. A toto odvykání není v podstatě nic jiného než pozvolné zapomínání toho, co člověka poutá k fyzickému světu. Tedy i zde vidíme, že člověk je trýzněn tím, že má ještě vzpomínku na fyzický svět. Tak jako se mohou stát pro člověka trýznivé starosti, nechtěj í-li zmizet z paměti, tak také se stanou trýznivé sklony a instinkty, zůstávající po smrti, a tato trýznivá vzpomínka na spojitost se životem se vyjadřuje vším, co má člověk prodělat po dobu své kamaloky. A v okamžiku, kdy se mu podaří zapomenout na všechno, co zde bylo jako přání a žádosti vzhledem k fyzickému světu, teprve potom vystupují výsledky a plody minulého života, jež musí působit v devachanu. Zde se stanou tvůrci a dílovedoucími podoby nového života. Neboť v podstatě je to přece tak, že člověk v devachanu pracuje na nové podobě, kterou má mít, až opět vstoupí do života. Tato práce, tato příprava jeho pozdější bytosti mu poskytuje blaženost, kterou po dobu devachanu pociťuje. Když člověk prošel kamalokou, začíná přípravně pracovat na své budoucí podobě. Život v devachanu je vždy vyplněn tím, že onen extrakt, který dostal s sebou, používá k tomu, aby vybudoval praobraz své příští podoby. Tento praobraz formuje tak, že sem vpracovává plody uplynulého života. To ale může pouze tak, že zapomene na to, co mu kamaloka činila tak těžké.

Když tedy mluvíme o utrpení a strádání v kamaloce, potom vidíme, že to pochází od toho, že člověk není schopen zapomenout na jisté souvislosti s fyzickým světem, že fyzický svět se před jeho duší vznáší jako vzpomínka. Potom však, když projde „vlnami Léthé“, když překročí řeku zapomnění, když se naučil tomuto zapomínání, potom se výsledky a zážitky minulé inkarnace používají k tomu, aby se část po části vytvářel praobraz, prototyp následujícího života. A potom místo utrpení nastává blažená slast devachanu. Právě tak, jako my v obyčejném životě, když nás trápí starosti, když se určité představy nechtějí z naší paměti vytrádit, jako když do našeho éterného těla vsuneme zdřevnatělý kus, uschlý kus, který přispívá k naší nemoci, právě tak máme v naší bytosti po smrti kus, který přispívá k našemu utrpení a strádání tak dlouho, než jsme vlivem zapomnění odstranili všechny souvislosti s fyzickým světem. Tak jako se mohou stát pro člověka tyto zapomenuté představy zárodkem

ozdravení, tak se stanou všechny zkušenosti minulého života zdrojem slasti v devachanu, když je překročena řeka zapomnění, když člověk zapomněl všechno, co jej poutá k životu ve smyslovém světě.

Tak tedy vidíme, jak také pro veliký rozsah života platí tyto zákony zapomínání a vzpomínky. Nyní můžete třeba vznést otázku: Jak může člověk vůbec mít po smrti představy o tom, co se stalo v uplynulém životě, když na tento život musí zapomenout! Někdo by mohl říci: Jak vůbec můžete mluvit o zapomínání, když přece člověk odložil éterné tělo a vzpomínka a zapomínání má přece co činit s éterným tělem! Vzpomínka a zapomínání přirozeně nabývá po smrti jinou podobu. Mění se tak, že namísto obyčejné vzpomínky vstoupí čtení v kronice akaša. Co se ve světě stalo, to se přece neztratilo, je to objektivně zde. Když v kamalocé zmizí vzpomínka na spojitost s fyzickým životem, vynořují se tyto události zcela jiným způsobem, když se v kronice akaša staví před člověka. On tedy potom nepotřebuje spojitost se životem, která mu plyne z obyčejné vzpomínky. Všechny takové otázky, které se mohou nadhodit, se vyřeší. K tomu však náleží, abychom si dopřáli čas a tyto věci postupně vyřizovali, neboť není možné mít hned po ruce všechno, co může nějakou věc učinit pochopitelnou.

Víme-li o těchto věcech, o kterých jsme právě mluvili, vysvětlí se nám také mnoho věcí ve všedním životě. Zde se ukáže mnohé, co náleží k lidskému éternému tělu ve zvláštním zpětném působení temperamentů na člověka. Řekli jsme přece, že trvalé charakterové zvláštnosti, které označujeme jako temperamety, také mají svůj původ v éterném těle. Vezměme člověka s melancholickým temperamentem, který se nevymaní z určitých představ, o kterých musí stále přemýšlet. Je to zcela jiné než u sangvinického nebo flegmatického temperamentu, kde představy jen tak mizí. Melancholický temperament bude právě v tom smyslu, jak jsme zrovna viděli, ozdravení člověka škodit, zatímco sangvinický temperament může být zdraví člověka v jistém smyslu mimořádně prospěšný. Přirozeně nesmíme tyto věci brát tak, že řekneme: Člověk se musí snažit všechno zapomenout.

Avšak vidíte, že právě z těchto věcí, jak jsme je poznali, se vysvětluje to zdravé a prospěšné sangvinického nebo flegmatického temperamentu, a to nezdravé melancholického temperamentu. Přirozená je otázka, zda potom takový flegmatický temperament také správně působí. Flegmatik, který přijímá banální myšlenky, snadno je zapomeno. To ho jen ozdraví. Ale když přijímá pouze takové myšlenky, nemůže to rozhodně zase být pro něho dobré. Různé věci zde působí jedna přes druhou.

Otázku, zda je zapomínání pouze nedostatkem lidské přirozenosti, nebo je to přece něco prospěšného nám zodpoví duchovně-vědecké poznání. A na druhé straně vidíme, jak i silné morální impulzy mohou vycházet z poznání takových věcí. Věří-li člověk, že je prospěšné jeho blaho - pozorováno zcela objektivně - když může na způsobené urážky a ublížení zapomenout, potom zde bude zcela jiný impuls. Pokud se ale domnívá, že to nemá žádný význam, nepomůže žádné morální kázání. Ale když ví, že má zapomínat a že na tom je závislé jeho blaho, potom ovšem nechá tento impuls na sebe působit zcela jinak. Nemusíme to hned nazvat sobectvím, nýbrž smíme říci: Jsem-li nemocen a chorý, ničím-li své duchovní a duševní a tělesné nitro, potom také nejsem světu k užitku. Na otázku zdraví se můžeme dívat také ze zcela jiného stanoviska. Kdo je vyslovený egoista, tomu ani takové úvahy

nebudou mnoho platné. Ale kdo přihlíží k blahu lidstva, a proto také myslí na to, aby spolupůsobil, má tedy na mysli také vlastní spásu - je-li člověk schopen takto uvažovat, potom takové úvahy mohou také přinášet morální plody. A ukáže se právě, když do života člověka zasáhne duchovní věda a když mu ukáže pravdu o jistých duchovních poměrech, že mu bude dodávat velké eticky-morální impulzy, jaké mu nemůže nabídnout žádné jiné poznání a žádné vnější moralizování. Poznání skutečností duchovního světa, jak je zprostředkuje duchovní věda, je tudíž silný impulz, který také vzhledem k morálce může přinášet největší pokroky v lidském životě.

GA 107